

TARİHİ ÖZNENİN KAYBOLMASI VE ANTİ KAHRAMAN İDEOLOJİSİ: BÖN, ÇAKAL VE POPÜLİST ZORBA/OTORİTER KİŞİLİK TİPLERİ

Ertan EĞRİBEL*

Atıf: Eğribel, Ertan. "Tarihi Öznenin Kaybolması ve Anti Kahraman İdeolojisi: Bön, Çakal ve Popülist Otoriter Kişilik Tipleri", Sosyologca, Sayı 23 (2022), s. 11-18.

ÖZ: Günümüz dünyası bireyin toplumdan uzaklaşması yönünde atılımlarda bulunmaktadır. Bireyin, toplumdan koparak tek başına ve yalnız kalması adına uğraşmaktadır. Bunu da anti-kahramanlar aracılığıyla pekiştirmektedir. Sunulan anti-kahramanlar toplumdan uzak ve kopuktur. Bireyin, bu sayede toplumdan koparak toplumsal eşitsizliği görmezden gelmesi amaçlanmaktadır. Toplumdaki eşitsizlikler, toplum kavramı ortadan kaldırılarak göz ardı edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada toplumsal eşitsizliklere, anti kahramanlar aracılığıyla eleştirel bir bakış sergilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Anti-Kahraman, Birey, Sosyoloji, Eşitsizlik.

Disappearance of the Historical Subject and Anti-Hero Ideology: Bon, Jackal and Populist Authoritarian Personality Types

ABSTRACT: Today's world is making attempts to distance the individual from society. It strives for the individual to be isolated from society and to be alone and alone. It reinforces this through anti-heroes. The anti-heroes presence are remote and disconnected from society. In this way, it is aimed that the individual ignores social inequality by breaking away from society. The inequalities in the society are tried to be ignored by eliminating the concept of society. In this study, a critical view of social inequalities was displayed through anti-heroes.

Keywords: Society, Anti-Hero, Individual, Sociology, Inequality

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 20.04.2022

Kabul Tarihi: 25.05.2022

* Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006

Giriş

Günümüzde Batı merkezli modernizm, post-modernizmin dayanağını ve aynı zamanda toplum ve uygarlık krizini oluşturmaktadır. Sistemin temsil krizi gündelik yaşamda önce toplumsal güçlerin etkisizliği, toplum düşüncesinin, ideolojilerin krizi, hiçleşme, değersizleşme ve belirsizlik olarak hissediliyor. Bu, günümüz otoriterliği ve şiddetin de kaynağını oluşturmaktadır. XIX. yüzyıl kaynaklı modern dünya görüşleri günümüzde gözden düşerken siyaset de bundan nasibini aldı. Sosyoloji ve sosyalist kimlik ve kültür siyasetleri toplumdan koparak parçalandı, anti kimlik, anti toplum savunuculuğuna dönüştü. Post modernizmin kastettiği tarihin öznelere (sınıf, toplum, uygarlık) diğer bir deyişle aktör ve kahramanlarını yitirdiği tezi mevcut düzende ve tarihte yeni bir aşama, sıçrama olmayacağı görüşüne dayanmaktadır. Anti-kahraman tipi ve ideolojisi bu koşulların uzantısıdır. Geniş toplum kesimleri yeni bir düzen arayışından vazgeçmiştir, verili dünya egemenlik düzeni ve kriz koşullarını değerlendirecek bir durumda değildir. Bu nedenle post modern dünya görüşünün temel dayanakları bir yanı ile iktidarın mutlaklığı/değişmezliği olurken, diğer yandan toplumsal, tarihi düzeyde belirsizlik, değersizleşme ve hiçleşme biçimini almaktadır. Bu çalışmada bu konuyu tartışmaya açacağız. Konu günceldir. Günümüz ile yakından ilgilidir. Buna karşılık biz bu konuyu açmakta bir sakınca görmüyoruz. Tartışma sırasında amacımız konunun anlaşılması olduğu gibi konu önünde kendi tutumumuzun da belirlenmesine yardımcı olmaktır. Bu tutumun belli bir bilinçlenmeyle birlikte gerçekleşmesini, günümüz dünya koşullarına karşı kendi çözümümüzü ve değerlendirmelerimizi ortaya koymayı amaçlıyoruz.

Sosyoloji günümüzde otaya çıkan yeni gelişmeler karşısında toplumu savunmak ve olaylar karşısında bilinçlenme çabası olmak yerine ortaya çıkış koşullarına karşıt bir rol üstlenmiş durumdadır. Konuya uzak değildir ama tam tersine kendi bilim kimliğine karşıt yeni gelişmelerin destekçisi konumundadır. Günümüz sosyolojisinde kuramsal düzeyde ağırlık kazanan eğilim toplumdan ve bilinçten vazgeçmiştir. Modern sonrası yeni düzenin özellikleri ve nitelikleri, kazanmış olduğu yeni eğilimler halen devam etmektedir. Bu durum kimi zaman olaya verdiğimiz önemi azaltmakta veya çoğaltmaktadır. Modern sonrası olarak adlandırılan yeni değişim ve örgütlenmenin kendi içinde de bir gelişimi vardır. Süreç bilinçli bir çaba ve yönlendirme yerine el yordamıyla yürüdüğü için bazı öne çıkan özelliklerin süreklilik kazanması tartışmalıdır ve tereddütlere neden olmaktadır. Bu nedenle sosyoloji tarihine eleştirel bakılsa bile bütünüyle sosyolojiden, bilim kimliğinden vazgeçilmemiştir. Bu açıdan bizim de değerlendirme ve tartışmalarımızda bütün geleceği bağlamak gibi bir tavrımız bulunmamaktadır. Ancak modern sonrası yeni toplum ve bilgi örgütlenmesinin artık açık hala gelmiş, süreklilik kazanmış bazı özellik ve eğilimleri konunun ele alınması için yeterlidir. Biz uzun zamandır yeni gelişmelerle ilgili bazı noktalarda yanılma imkânı olsa bile konuya yakın ilgimizi sürdürmeye devam ediyoruz. Konu günceldir. Bu durum tamamlanmamış, henüz bütün yönleriyle süreklilik kazanmamış bazı olayları ele almada sakınca yaratsa da yine de yeni dönemin çeşitli eğilimlerinin daha açık olarak anlaşılmasına, billurlaşmasına izin verecektir. Bu tartışma bir yönüyle geçmişin, Batı tarihi ve kimliği yanında modern düzenin anlaşılması açısından da önemlidir.

Bundan önceki çeşitli çalışmalarımızda Batı modern dünya düzeninin sınırına vararak toplumsal koşullardan, tarihten, uygarlıktan görece kendini bağımsızlaştırması ve devlet, siyaset, iktisat düzeyinde anti-toplumsal ve otoriter bir nitelik kazanması üzerine durduk. Post modernizm tarihi oluşturan uygarlıklar, toplumlar ve sınıflar arası çelişki ve çatışmaları önemsizleştirirken yeni bir gelecek, tarih ve düzen olabileceğini görüşünü de reddetmektedir. Ancak toplumsal ve tarihi oluşturan güçlerin veya kahramanların/aktörlerin günümüzde verili düzene karşı etkisizliğine rağmen varlıklarını, çelişki ve çatışmaları inkâr etmek mümkün olmamaktadır. Toplum içinde ve toplumlar arası

ilişkilerde sorunlar, çıkar farklılıkları, çelişki ve çatışmalar çözülememiştir. Ancak yeni bir düzen arayışında ve çözümde etkili olmaktan çıkmışlardır. Verili düzen kendini mutlaklaştırmış olmasına karşın geniş toplum kesimlerini kapsayan yeni bir dünya görüşü, değerler oluşturma, aktarma, yaygınlaştırma çabasında değildir. Bunun ilk görüntüsü dünya görüşünden/tarihten vazgeçme biçimindedir. Bizim bundan çıkaracağımız ilk sonuç verili düzenin bütün gücüne karşılık sürekliliğini ve kendini toplumsallaşmayı sağlamakta başarısız olduğu, toplumsal rıza ve meşruiyetinin dünya ölçüsünde tartışmalı hale geldiğidir. Buna karşılık mevcut koşulların aşılammaması nedeniyle verili düzen kendi krizini ve ideolojisini uygarlığın, toplumun krizi ve ideolojisi haline getirerek yaygınlaştırmıştır.

Modern toplum örgütlenmesi bir anlamda antik, orta ve yeni çağlara ait site, devlet, aristokrasi, asker/savaşçı, kral, mitoloji, din/tanrı olan kahramanlar yerine burjuvazi ve toplumsal sınıfları/güçleri ortaya koymuştur. Tarihi yapan, sürükleyen, biçimleyen kahramanın kaynağının değişimi aynı zamanda toplum ve dünya görüşü düzeyinde yeni bir örgütlenmesinin ifadesidir. Başlangıçta ulus-devlet ve milliyetçilik ile ifade edilen modern toplum ideolojisi tarihin ve toplumsal düşüncenin gelişiminin de en ileri ve son aşaması olarak yüceltilmiştir. Bu, Batı uygarlık tarihi ve aşamaları ile Batı üstünlüğünün de evrenselleştirilmesidir. Burjuvazi modern öncesi toplum ve dünya görüşünü tasfiye edip kendi iktidarını, öncülüğü ve sözcülüğü gündeme getirirken modern öncesi kahramanlık anlayışının yerine topluma, toplum güçlerine dayalı kendi otoritesini ve kahraman ideolojisini öne çıkarmıştır. Geçmişte mitlere, dine, siteye, imparatorluğa dayalı güç ve iktidarın kaynağı tarih üstü, toplum üstü, koşullar üstü bir nitelik (kader) taşırken ilk defa burjuvazi modern toplum örgütlenmesi içinde sorunların çözümü üzerinde toplumca, toplum sınıflarınca bir etkidenden söz etmiştir. Modern toplumsal ve tarihsel ilerleme ve değişimin aktörleri/ kahramanları olarak kitleleri, toplum sınıflarını öne çıkarmıştır. Toplumun kendi adına ve kendi güçlerine dayalı örgütlenmeler aracılığı ile etkili olacağı görüşüyle tarihte ilk defa düzenin işleyişinde topluma, toplum sınıflarına özel bir yer ve rol verilmiştir. Aydınlanmanın, toplumsal ve tarihi ilerlemenin kahramanının bireyin kendisi olarak görülmesi ve aklın yüceltilmesi rastlantı değildir. Ancak elde edilen kazanımların korunması ve sürekliliğinin sağlanması toplum düzeni haline getirilmesiyle mümkün olmuştur.

XIX. yüzyılda Batı, Doğu karşısında elde ettiği üstünlük ve imkanlara toplumca sahip çıkmak ve kurumsallaştırmak için toplumsal bir düzen ve siyasete dönüştürmüştür. Aydınlanma ile insana/bireye yapılan övgü, kazanımlara sahip çıkmak adına toplumun övgüsüne dönüşmüştür. Sosyolojinin de kaynağı aynıdır.¹ Burjuvazi toplumu ve bilgiyi birlikte örgütlemiştir. Toplum sorunların çözümünün toplum bilinci ve örgütlenmesine dayandırılması geniş kitlelere dayalı dünya görüşlerinin dayanağı olmuştur. Sorunların çözümü ve bilincinin toplumsal, tarihi koşullara göre ele alınması genel kural olmuştur. Toplum düşüncesinin geldiği yer geleneksel dünya görüşüne karşıt bir aşama olarak önemlidir. İktidar veya güç artık toplumla özdeş olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Burjuvazi böylece kendi düzenini ve iktidarını dünya görüşü düzeyinde gündeme getirebilmiştir. İktidar, güç topluma/devlete aittir. Diğer deyişle artık verili otorite ve gücün kaynağı toplumsallaşmış ve yeryüzüne inmiştir. Mevcut düzenin işleyişinde toplumun yer ve rol alması, düzene ait sorumluluk üstlenmesiyle modern öncesi Tanrı kaynaklı açıklama ve güç tanımından kopulmuştur. Din kaynaklı geleneksel dünya görüşü yerine toplum kaynaklı görüşler ve toplumun kendi örgütleriyle sorunlar üzerinde çözümü öne çıkmıştır.² Toplum kendisini artık belli bir mekân ve zaman içinde koşullarla sabitleyerek burjuvazinin öncülüğünde tarih ile birleştirmekte ve farklılaştırmaktadır.

¹ Baykan Sezer, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2015.

² Baykan Sezer, *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.

Son iki yüzyıl bütün çelişki ve çatışmalara karşın Batı dünya egemenliği ve dünya görüşünün yaygınlaştığı ve günümüzde son sınırına vardığı bir dönemdir. Modern sonrası yeni bir dönemden ve anti-modern yeni dünya görüşünden söz edilmesine rağmen günümüzdeki sorun ve kaygıların yönü değişmemiştir. Sosyoloji açısından modern toplum ve ideolojisine ilgimiz, bağlantımız bir yönüyle devam etmektedir. Modern toplum ve dünya görüşleriyle ilgili bazı ön değerlendirme ve yargılar günümüze ait eleştiri ve tutumumuzun kaynağı olmaya devam etmektedir. Batı dünya egemenliği ve üstünlüğüne dayalı yönlendirme ve biçimlendirmelere karşın verili düzenin işleyişi ve sorunlarında toplum pay ve rol sahibidir. Son iki yüzyıl genel olarak ele alındığında dünya egemenlik ilişkileri içinde bir dizi farklı çıkarların çatışması ve bir dizi değişiklik toplumlar arası ilişkiler tarafından biçimlendirilmiştir. Genel dünya görüşleri, sosyalizm, milliyetçilik gibi sosyoloji de başlangıcında, yapılanma ve gelişmesi sırasında toplumsal gerçeği biçimlendirme ve yönlendirme iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak modern sonrası yeni düzen örgütlenmesi ve ideolojisinin oluşturulmasında ve yaygınlaşmasında bir açıdan toplumların, toplum güçlerinin payı ve rolü tartışma konusudur.

Topluma, toplum güçlerine yakıştırılan özellikler, toplumsal ve tarihi gerçeği biçimlendirmede verilen rol belli koşullar içinde ortaya çıkmış ve dünya görüşü niteliği kazanmıştır. Buna karşılık modern sonrası düzenin oluşmasında Sovyetler Birliği'nin tasfiyesi başta olmak üzere Körfez Savaşı'na kadar ortaya çıkan değişikliklerde ve gerçeği biçimlemede toplumun geniş kesimlerinin kendi çıkarları ve örgütlenmeleri ile müdahalede bulunmaları, belli bir rol ve sorumluluk üstlenmeleri söz konusu olmamıştır. Bir başka deyişle toplumlar, toplum sınıfları olaylar önündeki konumlarını, çıkarlarını belirtmekte ve bu yönde etkili olmada yetersiz kalmışlardır.³ Yeni gelişmelerin, değişimlerin biçimlenmesinin pasif izleyicileri, figüranlar olmaktan ileri gitmemişlerdir. Modern düzen sınırına varıp yeni özellik ve niteliklere kavuşması modern düzenin sorunlarının çözülmesi ve aşılmasına dayanmamaktadır. Modern sonrası gelişmelerin, değişimin ortaya çıkmasında, yeni özellik ve nitelikler kazanmasında ilişkilerin denetim ve yönlendirilmesinde toplumların, toplum güçlerinin bir katkısı, çıkarı, etkisi yoktur. Düzen buna gerek duymamıştır. Aynı zamanda bu yeni örgütlenme ve değişimin topluma, toplum güçlerine dayalı bir bilinçlenmeyle birlikte gerçekleşmesi de söz konusu değildir.

Modern sonrası yeni düzende antici yeni bir dünya görüşünden söz edebiliriz ama topluma, toplum çıkarlarına dayalı bir bilinçlenmeden/dünya görüşünden söz etmemiz mümkün değildir. Modern sonrası olarak adlandırılan değişikliklerin geniş toplum kesimlerinin yönlendirmesi, biçimlendirmesi, etkisi sonucu ortaya çıkmaması aynı zamanda toplum, toplum sınıfları temelli devletçilik, milliyetçilik, sosyalizm gibi dünya görüşleri ve örgütlenmesinin de geçersiz kalmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan değişimi bu yönde toplumsal, sınıfsal belli çıkarlara bağlamak mümkün olmadığı için ideolojilerin sonu, sosyalizmin sonu, tarihin sonu gibi görüşler yeni dönemde öne çıkmıştır.⁴ Toplum tanımlarında da benzer bir değişiklik vardır. Tüketim toplumu, iletişim toplumu veya eleştirel düzeyde öne çıkan gözetim toplumu gibi tanımlar değişimlerin bağlandığı kaynağı, değişimin yönünü göstermesi açısından ilgi çekicidir. Koşullar üstü, toplum ve tarih üstü otoriter/mutlak bir düzen anlayışı ile toplumların, toplum güçlerinin belirsizliği, etkisiz, pasif, seyirci konumu birlikte tanımlanmaktadır. Verili düzen modern ilişkileri dönüştürürken toplumsal, tarihi ilişki ve koşullardan koparken aynı zamanda toplumdan, toplum güçlerinden, belli çıkarlara dayalı dünya görüşlerinden de kopmuştur. Yeni dönemde küreselleşme gibi görüşler gündeme gelirken modern dünya görüşleri ve toplum

³ Yüksel Yıldırım, "Toplumsal Değişme Kavramı Bağlamında 1960'lı Yıllardan 1980'lere Toplumsal Güçler", *Sosyologca*, Sayı 22 (2021), s. 15-28.

⁴ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.

örgütlenmeleri eleştiriye uğramıştır. Geleneksel dünya görüşleri veya toplum düşüncesi de geçersiz, kalıplar olmaktan ileri gitmemektedir. Her türlü sınırları ve bağlantıları aşan bir “ultra” bireycilik, (bunun daha da ötesi kişiyi de ortadan kaldıran ultra-hümanizm anlayışdır) toplum ve tarihi koşul ve çıkarların dışında ve üstünde, yersiz yurtsuz özgürlük, eşitlik anlayışı modern ve geleneksel toplum ve dünya görüşüne karşıt bir biçimde birlikte öne çıkmıştır. Mevcut Batı dünya egemenliği ve otoritesini mutlaklaştırırken buna karşı çıkan her görüş ve çıkarların savunulmasının özgürleşmeye, bireyselliğe, insan haklarına karşıt otoriterlik olarak eleştirilmesi, mahkûm edilmesi bu anlayışın bir uzantısıdır.⁵

Modern topluma, toplum güçlerine sorunların çözümünde verilen ayrıcalıklı yer Batı dünya görüşünün gereklerinden çok içinde bulunulan koşulların ürünüdür. Son iki yüzyıllık süreç sonunda Batı dünya egemenliği sınırlarına geldiğinde koşullar değişince artık bu yönde bir dayanak ve çıkarlardan söz etmeye de gerek duyulmamaktadır. Batı ve Batı-dışı toplumlar olaylar önünde konumlarını, dolayısıyla çıkarlarını belirlemede, savunma ve korumakta yetersiz/etkisiz kalmışlardır. Verili düzen yeni koşullarda yeni özellik ve niteliklere kavuşmuştur. Artık düzeni korumada, süreklilik kazanmada toplumu savunmak ve dayanmak için bir gerekçe kalmamıştır. Verili düzeni savunacak, işletecek, mevcut çıkarları geliştirecek, toplum görüşleri ve ideolojileri gereksiz, hatta engel olarak görülmektedir. Verili düzenin kendisini toplum üstü, tarih üstü, koşullar üstü olarak tanımlaması, topluma, toplum güçlerine dayalı toplumsal bir siyaset arayışından ve ortaklıktan uzaklaşması, yeni antici-kahraman ideolojisinin ve anti kahraman tiplerinin kaynağını oluşturacaktır.

Dünyada ve özel olarak Türkiye’de modern sonrası egemen eğilimlerin toplum düzeyinde karşılık bulması ya bu yeni düzene antici-toplum ve muhalefet düzeyinde uyum kurma, ya da daha güçlü bir iradeye bağlanma ve varlık belirtme yönünde ikili bir biçimde tezahür etmektedir. Birinci yön bireysel düzeyde etkileyemediği, ortak olmadığı zora, şiddete ve korkuya dayalı düzen karşısında kişisel olarak varlığını korumak öne çıkmaktadır. Bu varlığını koruma çabası içinde toplumsal düzeyde yeni bir arayışa, tartışmaya dayalı olumlu bir kimlik söz konusu değildir. Toplumdan, toplumsallıktan, ilke ve değerlerden uzaklaşma ve kuşku, değersizleşme, belirsizlik öne çıkarılmaktadır. Antici kahraman ideolojisi gündelik yaşam içinde bu özelliklere bağlı olarak yaygınlaşmaktadır. Günümüz antici-kahraman tipi ve ideolojisinin iki hali vardır. Olaylar karşısında pasif bir biçimde etkilenme, olaylara, topluma, koşullara velhasıl her şeye yabancılaşma, seyirci kalma ve bunun getirdiği “bönleşme/alıklaşma” biçiminde anti-toplumsallaşmadır.

Bireysel düzeyde anti-kahraman tipi ve ideolojisinin ikinci hali “çakallaşma”dır. Mevcut düzeni aşamayan toplum ve birey artık düzene ortak olma imkanları söz konusu olmadığından düzenin zaaflarından (ilkesizlik, değersizleşme, kuşku, hiçleşme, belirsizlik, geleceksizlik, mutlak çıkar savunuculuğu, itişme vb.) yararlanarak bireysel düzeyde ite kaka pay almaya koşulmuştur. Verili düzenin zaaflarından yararlandığı için aynı zamanda bütün anti görünüşüne ve sahte muhalefetine karşı çıkarlarını bağladığı düzenin uzantısı ve savunucusudur. Çakallaşma düzen içi azgın, etkin ve duygusal ve fiziki şiddete dayalı, kuralsız, otoriter, dinamik toplumsallaşma biçimindedir. Mevcut düzenin zaaflarından yararlanarak pay alma çabası olarak çakallığın bireysel düzeyden toplum düzeyine taşınmasını, anti olarak toplumsallaşmasını belirtmektedir. Gerçekte hiçbir değeri benimsememe, benimsermiş gibi görünüp, sahte duyarlılık kasarak bönleşmiş insanlarla ilişki kurarak, onlara umut verme, işbiririci görünerek aldatma, peşine takma, çıkar sağlama biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Kişisel düzeyde bön ve çakal olarak tanımladığımız iki anti-kahraman tipin gündelik

⁵ Yüksel Yıldırım, Tarihın Sonu, Mehdilik ve Kıyamet Üzerine, *Sosyologca*, Sayı 18-19 (2020), s. 33-45.

yaşam içinde toplumsallaşması yanında, bir de verili düzenle bu özelliklerini koruyarak siyasi düzeyde ilişki kurma biçimi ve ideolojisi daha vardır. Esas üzerinde durulması gereken ve toplumsal düzeyde etkili ve tehlikeli olan durum budur. Siyasi düzeyde bölünük ve çakallık otoriterlik, darlaşma, muhafazakarlaşmanın, ırkçılık ve şiddetin de toplumsal düzeyde etkili olma halini belirtmektedir. Düzene bağlı “otoriter kişilik” ırkçı, muhafazakâr, cinsiyetçi popüler dünya görüşlerinin de dayanağıdır. Bunun açık ve dolaylı biçimi öncelikle mutlak, zorba/otoriter, iddialı lidere tapınma biçiminde ortaya çıkıyor. Anti-kahraman ideolojisinin siyaset düzeyinde liderliğe tapınma biçimini alması, kişisel lider/önder yüceltiliği/özdeşliği dünya görüşlerinin sığılığında, diğer deyişle toplumsal gerçekten vazgeçmekten ve bireysel kimliğini silmekten, kendilerine ait hiçbir değeri toplumsallaştıramamaktan kaynaklanıyor. Zorba/otoriter kişilik bireyin kimliğinin silinmesi ve kişisel çıkarlarını siyasileştirmesidir. Bireysel çıkarını ve kimliğini her şeyin üstünde tutan, temel ayrımları, sorunları ve çözümünü önemsemeyen, kendine tapınan kişilerin aralarındaki ayrımları, farklılığı, anlaşmazlığı bırakarak (tarihi, iktisadi, siyasi koşulların dışında) lider tapınıcılığında birbirleriyle özdeşleşmelerinin (gerçekte kendi kişisel çıkarlarını yüceltme, kendine tapınma) bazı sonuçları vardır.

Öncelikle, kendi dışındaki kesimlerle uzlaşmazlıklarına karşın içlerinde siyasi bağlantı/bütünlük kurmaları pratiğini kesin bir biçimde benimseyeceklerdir. Lider tapınıcılığı/özdeşliği ilkesizliğe, kuralsızlığa, hiçleşmeye dayalı olmasına karşın farklı çıkarları, kin, nefret, farklılık, ayrımı ifade etmeye izin vermediği için birliktelik görüntüsü oluşturacaktır. Liderin ve kendi içlerindeki yanlışların, yolsuzlukların, hırsızlıkların, bireysel uyanıkların, keyfiliklerin göz ardı edilmesine neden olacaktır. Böylece yapıp edilenlerin tartışılmadan takım anlayışıyla birlikte savunulmasına dayalı “uyumlu/kapalı bir topluluk” görüntüsü yüceltilecektir. Bunun bir görünüşü de liderlikle tanımlanmamış hiçbir kuruma güvenmemek, toplumsal güçlere, bilgiye, bilince, ilke ve değerlere karşı kuşku duymak ve reddetmek biçimindedir. Zorba/otoriter kişilik ve çıkarların dışında kalan ancak verili düzene/küreselleşmeye bireysel düzeyde karşı çıkan (!) özgürlükçü tip ile bu anti-kahraman otoriter kişilik arasında temelde bir ayrım yoktur, birinden diğerine kolayca geçilmektedir.

Kişisel düzeyde bölün veya çakal anti kahraman/marjinal tipin verili düzen içinde çıkarlarını gerçekleştirme çabası belli mağduriyet ve şikayetleri ile birleştiğinde eylemci, şiddete, linç kültürüne yatkın olmaktadır. Otoriter, muhafazakâr, ırkçı, cinsiyetçi, anti-kahraman ideolojisi günümüzde küresel düzeyde yaygın bir eğilimi belirtmektedir. Diğer bir deyişle bu görüş verili düzenin ideolojisi olarak yerel düzeyde beka, yerlilik biçiminde herkesin birbirine karşıt ve düşman olduğu, çatıştığı, mutlak farklılıklara dayalı bir anti toplumsal düzeni öngörmektedir. Mevcut düzeni aşamamaktan kaynaklanan bu durum, geçmiş dönemde savunulan modern milliyetçilik, muhafazakarlık, dinci, sosyalist çeşitli dünya görüşlerinin bozulmuş/ilkesiz hallerinden de yararlanarak bu görüşleri de savunulamaz hale getirmektedir. Günümüzde anti kahraman tipi ve ideolojisi belirsizlik korkusu ve istikrar arayışı içinde verili düzenin en otoriter, en gerici, en şiddete yatkın kesimleriyle bütünleşerek görünme, etkili olma, varlık belirtme çabasına dönüşmüştür.

Anti kahraman tip mağduriyetini, acizliğini verili düzenin zaaflarına, belirsizliğine dayalı olarak tanımlarken, kişisel düzeyde çıkar sağlama çabasına dönüştüğünde mafyalaşmış siyasi güçlerle bağlanmakta, yerel, otorite savunuculuğuna dönüşerek güç ve otorite haline geliyor. Kendini verili düzen otoritesinin yerine koyarak aynı zamanda düzenin zaafalarını oluşturuyor. Verili düzenin açmazı da buradadır. Bir yandan kendi düzenini mutlaklaştırırken, çözüm olmaması nedeniyle marj dışı, otoriter anti kahramanlar yaratarak düzende istikrar ve sürekliliği sağlamakta güçlükler yaşıyor. Ancak kendine tehdit olmadığı için veya yeni bir düzen arayışı olmadığı ve düzeni aynı zamanda pekiştirdiği için bu kaotik düzen örgüsünü benimsemek zorunda kalıyor. Anti kahraman otoriter kişilik popüler

muhafazakâr, zorba/otoriter, gerici görüşlerin kaynağını oluşturmaktadır. Toplumun, toplumsallığın parçalanmasıyla güçsüz edilgen, seyirci konumda olan geniş kesimler kolaylıkla anti-toplumsal şiddete doğru kayma eğilimi içinde kendine içe kapalı, otoriter, kuralsız, değersiz, kuşkucu yerli, toplumsal bir güç ve kimlik, rol yakıştırıyor. Bütün dünyada görülen bu otoriter, muhafazakâr, ırkçı dalgaya yaslanan ve ondan güç alan bu eğilim hiç de azımsanmayacak bir güç ve otorite haline gelerek açık şiddetin, farklı arayışları sindirmenin militanı olarak öne çıkıyor. Verili düzenin zaaflarından yararlanarak verili düzenden çıkar sağlayan bu geniş kesimler birbirlerine karşı etnik, dini, ırkçı, muhafazakâr ötekileştirmenin, darlaşmanın, yerliliğin, yerelleşmenin dayanağını oluşturuyor. Böylece üretimde bir dayanakları olmamasına karşın geniş kesimler verili düzen sınırları içinde birbirine karşı olarak farklılaşıyor ve ötekileşiyor. Tüm dünyada öngörülebilir olmaktan çıkan siyasi, iktisadi yıkım koşullarında anti toplumsal bir örgütlenmenin ve dünya görüşünün, uygarlık mirası ve değerlerinin dışına çıkarak belirsizlik ve öngörülemez olan düzen içinde kendi çıkarları için düzeni ve toplumsallığı tahrip etmekten de kaçınıyor.

Günümüzde küreselleşmenin veya modern sonrası yeni gelişmelerin yıktığı bütün değerlerin savunucusu haline gelen yeni anti toplumsal tip ve eğilim uygarlık mirası ve değerlerine karşı özelliklerle kendisini gündelik yaşamda hissettirmektedir. Verili düzen bir yandan kendini değişmez ve mutlak olarak tanımlarken bütün insanlık mirasını da tahrip ettiği için bu eğilim kendisini anti-toplumsal düzeyde meşrulaştırmaktadır. Anti kahraman tip verili düzene karşı yeni bir arayıştan değil tam tersine verili düzenin zaaflarından yararlandığı için aynı zamanda çok kolaylıkla verili düzenin savunuculuğuna dönüşebiliyor. Günümüzde siyasetten hukuka, gündelik yaşamdan çalışma ilişkilerine kadar her türlü düzeyde kargaşa dönemi yeni bir toplumsal sıçramaya, aşamaya dönüşmek yerine verili düzeni pekiştiren ve verili düzen içinde çıkar sağlamaya yönelik bir bozulmuş, çürümüş anti toplumsal bir kimlik savunuculuğunun yaygınlaşması rastlantı değildir. İnsanlık ya sosyalizm ya barbarlık ayırımında yeni bir durumla karşı karşıyadır. Günümüzde muhafazakarlaşma, ırkçılık, içe kapanma eğilimlerinin yeni düzen arayışlarının önünde set olması krizi derinleştirmektedir. Buna karşın verili düzenin pekişmesi Batı eksenli modern çözüm arayışların başarısız olmasıdır.

Sonuç Yerine

Modern sonrası yeni dünyada tarihi öznenin kaybolması ve marj dışı anti-kahraman ideolojisinin dünya ölçüsünde gündeme gelmesinden sosyoloji açısından iki sonuç çıkarabiliriz. Öncelikle Batı üstünlüğünün nedeni endüstri ve endüstri ilişkileri, endüstri toplumu değildir, Batı dünya egemenliğidir.⁶ Bu nedenle modern toplum ve toplum güçleri etkinliğini kaybetse bile Batı üstünlüğünü, dünya egemenlik ilişkileri içinde konumunu ve gücünü koruyor. Modern tarihi ve toplumsal değişme anlayışından vazgeçilmesi verili düzeni ve Batı üstünlüğünü mutlaklaştırmaktan başka bir şey değildir. Bunun ilk görüntüsü toplumun, toplum güçlerinin kendi kaderleri üzerinde etkili olmaktan çıkması, tarihin öznesi olarak görülmekten vazgeçilmesidir. Günümüzde anti-kahraman tipin ortaya çıkışı toplumsal değil bireysel düzeyde bir çözüm/çözumsuzlük anlayışı ve ideolojisinin genelleşmesine neden olmaktadır. Günümüzde verili dünya düzeninin mutlaklaşması, yeni bir aşama ve sıçramanın amaçlanmaması, toplumu, uygarlık mirasını tahrip eden yeni bir gelişmenin de önünü açmaktadır. Popüler zorba/otoriter kişilik biçiminde siyasal düzeyde ortaya çıkan eğilim daha muhafazakâr, ırkçı, cinsiyetçi hatta giderek herkesin birbirine karşı, düşman olduğu barbar yeni dünyanın habercisi olmaktadır.

Bu çalışmadan Batı dünya egemenliği ve modern toplum düzenini de kapsayacak, ama genel olarak Batı kimliği ile ilgili bir başka sonuç daha çıkarabiliriz. Batı konumu itibarıyla

⁶ Baykan Sezer, *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018.

daha başlangıçtan itibaren Doğu-Batı ilişkilerinde taraflardan biri olarak kalmış, üstünlük kazansa da bu ilişkilerde kendi konumunu ve dünyayı değerlendirebilecek, açıklayacak bir konumda değil. Bu nedenle modern Batı üstünlüğü ve düzeni de ite kaka ve tesadüflerle (Amerika'nın keşfi, soygun, sömürü, katliamlar, bir yönüyle Batı devrimleri ve zor/şiddet vb.) ortaya çıkmış durumdadır. Batı modern dönemde eline önemli bir güç ve üstünlük ele geçirmiş olmasına karşın bu gücü nasıl kullanacağı konusunda bilinçli bir çaba içine girmektense uygarlık yıkıcılığı ve tahribi pahasına kendi üstünlüğünü mutlaklaştırmaya çalışmaktadır. Modern düzenin sınırına ulaşması ile artık Batı modern değerleri de savunulamamaktadır. Anti kahraman ideolojisinin temel dayanağı ve özellikleri (kuşku, kaygı, kuralsızlık, değersizleşme, belirsizlik, geleceksizlik, hiçleşme, anti toplumsallaşma, şiddet) Batı'nın bu zaafından kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Sezer, Baykan. *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2015.
- Sezer, Baykan. *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017.
- Yıldırım, Yüksel. "Toplumsal Değişme Kavramı Bağlamında 1960'lı Yıllardan 1980'lere Toplumsal Güçler". *Sosyologca*. Sayı 22 (2021): 15-28.
- Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.
- Yıldırım, Yüksel. *Tarihin Sonu, Mehdilik ve Kıyamet Üzerine*. *Sosyologca*. Sayı 18-19 (2020): 33-45.
- Sezer, Baykan. *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: %100

Çatışma Beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.